

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Н.Є. Горбенко, доц.,

Черкаська філія Української академії банківської справи

Формування України як незалежної держави, зміна існуючого ладу, корінні зміни суспільних орієнтирів відбуваються за умов поглиблення кризи та стрімких глобальних зрушень на міжнародній арені. Уряди різних країн усвідомили свою відповідальність не тільки за економіку своєї держави, а й за добробут торгових і політичних сусідів. За короткий термін були утворені інститути процесу світового регулювання – Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Організація об'єднаних націй.

Поняття суті глобального суспільства і нового світового порядку – базовий елемент ефективного розвитку в XXI столітті (із Програми розвитку Європейського Союзу).

Визначення терміна “глобалізація” досить різноманітне з раціонально-пізнавальної, технологічної та інших позицій. Але те чи інше трактування глобалізації визначає її єдину модель соціокультурного розвитку, до якого повинно прийти людство внаслідок розвитку науки, технічного прогресу, модернізації та еволюції.

Загрозою для України в процесі суспільних перетворень є пануюча на сьогодні “філософія товарного виживання”. Як стверджує Є. Марчук, вся практична управлінська діяльність відбувається в рамках індустриальної парадигми і сконцентрована навколо нафти, газу, вугілля, сільгосппродукції, експорту корисних копалин, заліза, звичайних виробів хімічної промисловості [6, с. 179].

І дійсно, більшість науковців – це прибічники індустриального майбутнього, в той час як значна частка суспільства впевнена, що лише прискорення та ефективне використання у власних інтересах процесів глобалізації – дієвий інструмент для зміни власного суспільства й світу. І зрозуміло, що неминуче глобалізація стане одним із альтернативних варіантів розвитку людської цивілізації.

Державні, урядові, політичні сили і в цілому українське суспільство розуміють, що ті моделі реформ, які відбувалися за попередній період, повністю себе вичерпали. Сучасний етап потребує невідкладного пошуку та вибору адекватної концепції, яка дала б не короткостроковий, а довгостроковий позитивний результат.

Тільки від України залежить – чи використає вона нові можливості і забезпечить майбутнім поколінням шлях до вершин людського розвитку, чи на вигоду певним інтересам залишиться на узбіччі цивілізації. І щоб отримати право на гідне життя, нація повинна розробити стратегію ефективного, стійкого і безпечного розвитку на основі максимального використання новітніх наукових, практичних досягнень з урахуванням напрямків руху людської цивілізації в цілому.

Попередні п'ятдесят років глобалістика розглядалась з точки зору глобальних проблем сучасності, які трактувалися відокремлено без їх взаємозалежності. Сучасний період світового розвитку характеризується глобальною трансформацією і глобалізацією усіх сфер: економічної, політичної, соціальної, інформаційної, екологічної та інтелектуальної.

Питання стратегії ефективності розвитку, яка б привела до підвищення рівня економіки і соціальної сфери та наблизила нашу країну до показників європейських держав – ключове питання України.

Зрозуміло, що кожна держава має національну стратегію розвитку в умовах глобалізації та дуже важливим є те, яку програму глобального правління впроваджує і впроваджуватиме Україна. Кожна держава, наддержавні об'єднання, національні та транснаціональні економічні структури мають на меті власні, вигідні їм цілі.

Аутсайтери світового прогресу навряд чи можуть розраховувати на реальну допомогу лідерів в “гонці” на виживання. В більшості випадків власні вигоди відстоюються без урахування таких понять, як гуманізм, милосердя, людські права. Сьогодні доводить, що при загостренні суперечностей більш сильна сторона не зупиняється навіть перед використанням військової переваги.

Більш могутні домінують на світовій арені, а ті, що перебувають в полоні політичного романтизму, не зможуть, за умов неухильної дії законів глобалізації розвитку, зайняти гідне місце в цьому процесі.

В умовах зростаючого відставання більшості слаборозвинутих країн від розвинутих глобалізація неможлива в її загальному розумінні. Єдині правила при неоднакових можливостях країн призведуть до ще більшого поглиблення нерівномірності, яка і без того досягла загрозливих розмірів. Щоб відновити економічне зростання слаборозвинутих країн, необхідні принципово нові порядки у формуванні світової спільноти, особливо лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків для цих країн. Тоді ця нова модель глобалізації може прискорити світові інтеграційні процеси.

Для України глобалізація є ступенем взаємозв'язку її економіки зі світовою економікою в цілому, економічними взаємозв'язками, такими, як: міжнародна торгівля товарами, послугами; поширення інноваційного капіталу, ноу-хау, нових знань; розширення транспортних мереж, туризму; впровадження механізмів розподілу ресурсів тощо. Через регіоналізацію і глобалізацію відбувається поступове залучення національної економіки в технологічну, торговельну і фінансову єдності світу. Ці закономірності, в свою чергу, формують відповідні міжнаціональні, регіональні та інші інституції, і ми повинні активізувати зусилля для участі в них.

Незважаючи на те, що серед західних дослідників існує думка, що глобалізація спричинила появу нового виміру глобального простору – надтериторіального, це не означає протистояння глобалізації державі і втрати державоцентричної моделі міжнародного життя.

Глобалізація – це, в першу чергу, зміни усередині держави, зумовлені її розвитком.

Незважаючи на бажання чи небажання, сьогодні відбувається перебудова інституціональних основ сучасної економіки; локальні національні економіки втрачають потенціал саморозвитку і активно інтегруються в єдиний світовий економічний організм.

Для політичного забезпечення інтеграційних процесів усередині кожного суспільства створені спеціальні механізми (Європарламент, Ісламська конференція, Ліга арабських країн, Організація африканської єдності, Асоціація країн Південно-Східної Азії та ін.). Існує тенденція створення спільних миротворницьких армій.

Процес створення наднаціональних економічних і політичних структур є проявом глобалізації і не може не відбуватися, тому що могутні наднаціональні утворення поведуться на світовій арені як повноцінні суб'єкти світової політики, і країна, яка не входить в певний союз, завжди відчуватиме свою уразливість.

Видавництво *Foreign Policy* та консультативна агенція А.Т. Kearney визначають рівень залучення країн в процес глобалізації економічної та соціально-культурної сфер. Кількість країн, за якими робляться розрахунки, – 62, але вони об'єднують 85 % населення Землі і охоплюють 90 % світової економіки.

Таблиця 1

№ в рейтингу	Країна	№ в рейтингу	Країна
1	Ірландія	16	Нова Зеландія
2	Швейцарія	17	Германія
3	Швеція	18	Малайзія
4	Сінгапур	19	Ізраїль
6	Данія	20	Іспанія
7	Канада	23	Угорщина
8	Австрія	27	Словенія
9	Великобританія	32	Польща
10	Фінляндія	35	Японія
11	США	40	Румунія
12	Франція	42	Україна
13	Норвегія	45	Росія
14	Португалія	51	Китай
15	Чехія	53	Туреччина
		62	Іран

*Джерело: "Українська інвестиційна газета". – 2003. – № 3.

Незважаючи на відсутність прогресу, наша країна за рівнем глобальної інтеграції останнім часом випередила Росію.

Що ж відбувається в Україні на шляху модернізації суспільства під впливом інтернаціоналізації розвитку? Можна стверджувати, що процеси створення нового відбуваються на різних рівнях і, перш за все, відзначається формування конкретних програм глобального співробітництва.

Таблиця 2

Категорія	Місце в рейтингу України	Місце в рейтингу Росії
Загальне місце в рейтингу	42	45
Економічна інтеграція	35	51
Персональні контакти	43	54
Технологічний розвиток	50	44
Залучення в міжнародну політику	27	3

*Джерело: "Українська інвестиційна газета". – 2003. – № 3.

Безумовно, основною стратегічною метою України на сучасному етапі є членство у Європейському Союзі, тобто приєднання до західноєвропейської системи демократії та безпеки. Проблема інтеграції в Євросоюз вирішується на основі Національної програми інтеграції України до Європейського Союзу.

Курс України на інтеграцію в Європейський Союз потребує врахування його вимог та директивного погодження з ними норм вітчизняного права. Директиви ЄС використовуються з метою зближення законодавств його членів. Формування і налагодження функціонування внутрішнього зближення є одним з основних напрямків діяльності органів ЄС.

Так, в рекомендованому документі "Принципи корпоративного управління", прийнятому у 1999 р., Організація економічного співробітництва зобов'язує національні уряди забезпечувати створення правового інституціонального клімату ефективного функціонування корпорацій, а на приватному секторі лежить основна відповідальність за ефективність національної економіки в цілому.

Труднощі, що постають на шляху розвитку співробітництва, пов'язані з необхідністю погодження стратегічної політики держав з інтересами регіонів та створення необхідної правової бази.

Інституціональні реформи, про які нині багато говориться, не можуть існувати самі по собі, бути однаковими на всі випадки життя. Це ж можна сказати і про процеси інтеграції України в європейський простір; закони і є і водночас їх немає – вони не діють. Інституціональні реформи – це справді одна з базових основ економічного прогресу. Але вони мають бути адекватними сучасним вимогам розвитку світового господарства.

"Інституціоналізм можна зобразити як "об'єктивізацію" процесів, тобто спробу досягти певного розвитку економічних процесів з точки зору "інституціонального" закріплення у вигляді тих чи інших об'єктів" [4, с. 2].

Це є підтвердженням того, що при проведенні інституціональних перетворень в державі необхідно враховувати процеси глобалізації як більш високого рівня господарської інтернаціоналізації.

Інституціональні перетворення, віднесені до реальної економічної ситуації з урахуванням фактора глобалізації в період ринкової трансформації, здійснюються, щоб:

- допомогти формуванню суб'єктів ринкових відносин, здатних ефективно функціонувати на національному і міжнародних ринках, – корпорацій, фінансово-промислових груп, банків і т.д.;
- забезпечити регламентацію господарської діяльності, тобто сформувати відповідний ринковий принцип господарського права;
- стимулювати розвиток наднаціональних (міждержавних) інститутів, і виробити принципи двосторонніх і багатосторонніх господарських відносин.

Об'єктивною реальністю глобалізації економіки є транснаціональний капітал. У світі налічується близько 65000 ТНК, які мають близько 85000 філій за кордоном, де працює приблизно 54 млн. чоловік, обсяг продажів ТНК вдвічі перевищує обсяг світового експорту. На закордонні філії припадає одна десята частина світового ВВП і одна третина світового експорту [5, с. 2].

В Україні вже існують державно-монополістичні структури, які, в основному, можуть бути прообразом українських ТНК, здатні прийняти глобальні виклики, але, в основному, іноземними учасниками концентрації є всесвітньовідомі фірми, інвестиції з їх боку істотно підвищують рівень конкурентоспроможності українських підприємств.

Для успішної роботи у світовому економічному середовищі щодо залучення інвестицій в Україну необхідно терміново приймати відповідні законодавчі норми. В умовах глобальної економіки нерівномірність прийняття різними країнами законодавчих актів, що визначають права, призводить до поглиблення нерівномірності розвитку.

Важливим завданням впровадження інституціональних методів є формування організаційних і комерційних господарських структур (холдингів, концернів, фінансово-промислових груп) та їх інтеграція в транснаціональні.

Створення вертикально-інтегрованих структур, таких як: НАК “Нафтогаз України”, “Укрзалізниця”, корпорація “Укррудпром” сприяє підвищенню конкурентоспроможності держави на світових ринках.

Представники нової інституціональної теорії в новій фазі розвитку сучасного ринкового господарства відзначають зростаючу роль інститутів, які регулюють норми поведінки економічних суб'єктів. Особливе значення мають інститути, які регулюють міжнародне економічне середовище, як певні норми діяльності суб'єктів господарювання в умовах глобалізації.

“З організаційної точки зору, найбільш придатною основою для налагодження співпраці є інституціональна структура світової організації торгівлі. Багатостороння угода базується на зобов'язанні щодо створення національного конкурентного законодавства (близько половини країн-учасників не мають власного законодавства щодо захисту конкуренції) та дієвої інституціональної бази щодо його впровадження” [3, с. 67].

Важливим пріоритетом для України є плідне співробітництво з інститутами, що активно впливають на процеси глобалізації. Це співпраця з МВФ і відновлення Програми розширеного фінансування (EFF), взаємодія зі

Світовим банком та вступ до Світової організації торгівлі (СОТ), а також інші напрямки:

- Державна програма співробітництва України з Організацією Північно-Атлантичного договору (НАТО). В 2003 р. розроблено цільовий план “Україна-НАТО”;
- Концепція загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу 2002 р.;
- Національний центр з питань Євроатлантичної інтеграції (Указ Президента України від 12.02.2003 № 123);
- Програма створення та функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні.

Закон України “Про захист економічної конкуренції” практично повністю відповідає вимогам законодавства Євросоюзу. Боятися глобалізації немає підстав, але контролювати її відповідними інститутами, в тому числі Антимонопольним комітетом України, необхідно.

Важливо відзначити, що Антимонопольний комітет є одним із ініціаторів та асоційованим учасником багатосторонніх регіональних договорів між країнами СНД про узгодження антимонопольної політики.

Розвиток корпоративного управління в Україні, пов’язаний з транснаціоналізацією, проявляється через координацію діяльності з розробки норм щодо відносин з країнами СНД. Так, у 1998 р. голови держав (Вірменії, Білорусії, Казахстану, Молдови, Росії, Таджикистану і України) підписали конвенцію про транснаціональні корпорації. У вересні 2000 року економічною радою СНД прийняті Рекомендації з організаційних проектів транснаціональних корпорацій та ін.

Глобалізація дала поштовх до зміни ролі уряду в економічному житті держави, тобто уніфікується господарське право різних держав, формується узгоджена промислова, валютна, митна, соціальна, екологічна політика.

Такий процес безпосередньо призводить до зміни ролі уряду національної держави, тобто до її обмеження шляхом передачі важливих функцій національного уряду наднаціональному рівню.

Децентралізація управління в межах національної держави є так званою регіоналізацією – перерозподіл влади на користь осіб і діячів, які працюють в недержавних структурах.

Але, незважаючи на втрату національною державою частини своїх повноважень, вона і в майбутньому буде центральною ланкою політичних процесів, оскільки жодна політична інституція не має таких важливих повноважень, як прийняття законів, контроль за їх виконанням, забезпечення ефективності механізмів розвитку суспільства.

Особливе значення в забезпеченні інтеграційних процесів мають Закони України “Про зовнішньоекономічну діяльність”, “Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції”, “Про природні монополії”, “Про застосування заходів щодо імпорту в Україну” тощо.

Немає заперечень, що процеси глобалізації необхідно тримати під постійним контролем. Україна зможе вижити, якщо сконцентрує свою увагу на формуванні самостійної економічної системи світового класу.

Досліджуючи різноманітні аспекти інституціональних перетворень, пов'язаних з участю України в глобалізації, хочемо зазначити, що за останні роки метою досліджень глобальної економізації розвитку держав є "...можливість провести стратегічні стабілізаційні заходи, посилити економічний суверенітет України, зменшити зовнішньоекономічну і ресурсну залежність від сусідів-монополістів, розпочати радикальні економічні і структурні реформи, що призведе до покращання внутрішнього економічного середовища і посилення економічної безпеки" [2, с. 733]. О.Г. Білоус та інші автори (В. Мунтіян, С.В. Мочерний, О.В. Плотніков, А.С. Гальчинський, Г. Крючков) вбачають в глобалізації загрозу національній безпеці.

Безумовно, глобалізація – це явище закономірне, породжене великими еволюційними процесами, які відбулися в історії людства в ХХ ст., особливо в його останній чверті.

Закономірність пов'язана з переходом людських об'єднань до рівня надсуспільств, мета яких – проектувати еволюційний процес та управляти ним.

Інтернаціоналізація виробництва та капіталу на основі розвитку продуктивних сил, що переросли національно-державні кордони, є головною причиною появи транснаціональних корпорацій, які є "рушійною силою світової економіки". Для промислово розвинутих країн саме закордонна діяльність їх ТНК, які здійснюють економічну політику в галузі капіталовкладень та науково-дослідних робіт у міжнародному масштабі, визначає характер зовнішньоекономічних зв'язків.

Бурхливо розвивається регіональне співробітництво – так звані "єврорегіони", що функціонують на основі міждержавних угод – наднаціональних структур, які координують зовнішню політику. Державні інститути залишаються головними гравцями на міжнародній арені, але національні уряди поступово втрачають контроль за транскордонними обмінами інформацією, передачею технологій, поширенням хвороб, міграцією населення, таємними та незаконними фінансовими операціями.

В умовах глобалізації якість державного та міждержавного управління визначає рівень її трансформації у світогосподарські інституції.

Інституційна структура створює основу суспільно-економічних відносин. Згідно з цим особливу увагу необхідно привернути до інституціональної та управлінської діяльності, тобто виробити правові установки та регламент господарської діяльності необхідних ринкових організаційно-економічних структур.

Список літератури

1. Бриль Р. Глобалізація по-українськи (в цифрах) // Інвестгазета (українська інвестиційна газета). – 2003. – № 3(381). – С. 16.
2. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / Керівник авт. колективу і науковий редактор О.Г. Білоус. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.

3. Економічні і політичні аспекти глобалізації та регіоналізації: Матеріали конференції СЕП / Відп. редактор М. Герасимчук. – К., 2000. – 182 с.
4. Клейнер Г. Мезоэкономика переходного периода: рынки, отрасли, предприятия // Российский экономический журнал. – 2002. – № 11, 12. – С. 2.
5. Крючков Н. Глобалізація зовнішніх зв'язків і безпека України // Вісник КНЕУ. – 2003. – № 6. – С. 20.
6. Марчук Е.К. Украина: новая парадигма прогресса. – К.: Аваллон, 2001. – 224 с.
7. <http://www.shkr.ru/lib/archive/methodologies/2001/>.

Горбенко, Н.Є. Інституціональні аспекти глобалізації української економіки / Н.Є. Горбенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. – Суми: УАБС НБУ, 2004. – Т. 11. – С. 305-313.